

INSTRUCTIEFICHE BIJ VORMINGSFILMPJES

MASSAGE SONORE EN KLANKEN ONDER DE MICROSCOOP

De doelstelling van dit navormingsfilmpje is om leerkrachten (eerste en tweede middelbaar onderwijs) een kader te bieden om met hun leerlingen toe te werken naar de voorstelling "Sound & Vision" van Ictus en/of een naverwerking van de voorstelling te integreren in hun lessen. In het eerste filmpje komt de *massage sonore* aan bod. In het tweede filmpje tonen we hoe je kleine klankjes kan verzamelen en ermee aan de slag kan gaan.

Muziek is per definitie een menselijke expressievorm die zich manifesteert in het 'nu'. Precies daar wil MATRIX [Centrum voor Nieuwe Muziek] zich bevinden: **MATRIX houdt de vinger aan de pols van het hedendaagse muziklandschap**. Net als de cultuur en het ecosysteem waarin we leven, is dat muzikale landschap steeds in beweging.

En wij bewegen mee.

Als **passionele verzamelaars en wetenschappers** brengen we in kaart wat er bestaat en reflecteren we over de betekenis van muziek als hedendaagse kunstvorm. Onze werking als bibliotheek en documentatiecentrum werd in 2018 bekroond door THE WORD als Best for classical music. Vanuit het bewustzijn dat de composities van vandaag morgen bedreigd erfgoed kunnen zijn, voeren we een proactief erfgoedbeleid. We onderzoeken de problematieken van bewaring en inventarisatie en werken projecten uit om onze collectie te ontsluiten voor een zo breed mogelijk publiek.

Als **ontdekkingsreizigers en uitvinders** exploreren we het fantastisch potentiëel van hedendaagse muziek binnen een muzikeducatieve context. Muzieklerkrachten, scholen, musici, ensembles, concert- en festivalorganisatoren en het brede publiek kunnen bij MATRIX terecht op hun zoektocht naar informatie en educatieve omkadering. MATRIX wil hiermee bijdragen aan een culturele gevoeligheid, die vooroordelen tegenover het 'andere' en de terughoudendheid ten opzichte van het onbekende, helpt weg te nemen.

www.matrix-new-music.be

MASSAGE SONORE

Een *massage sonore* of klankmassage is een techniek die veel wordt toegepast binnen de context van klanktherapie. Het is pure muzikale verwenning waarbij oren én geest in de watten worden gelegd. Daarnaast is het de ideale manier om een juiste mindset te creëren en om de auditieve verbeelding te stimuleren. Je hebt niet meer nodig dan (minstens) één andere persoon, een comfortabele stoel of zetel, eventueel een blinddoek en enkele voorwerpen die kleine, bijna onhoorbare geluidjes produceren. Bert Bernaerts toont in het filmpje hoe je zo'n massage sonore aanpakt.

Vorbereiding

Zoek eerst en vooral een rustige en stille ruimte op met een gedempte akoestiek. Ga op zoek naar 'microklankjes': verzamel kleine objecten die zachte klanken kunnen produceren (zie voorbeelden hieronder bij *klankmaterialen**). Leg de gekozen objecten op een tafeltje. Laat de persoon die gemasseerd zal worden, geblinddoekt plaatsnemen op een comfortabele stoel, die niet te ver van je tafeltje staat.

Basisregels

Als een groep voor het eerst een *massage sonore* toepast is het belangrijk om een aantal strikte basisregels af te spreken. Die regels zijn gericht op veiligheid en comfort.

- 1) Werk enkel met zeer zachte geluiden om te vermijden dat je 'de gemasseerde' aan het schrikken brengt. Als je twijfelt of een geluid geschikt is, test het eerst even uit bij je eigen oren.
- 2) Er wordt niet gepraat.
- 3) Je raakt 'de gemasseerde' niet aan, je maakt enkel contact met geluiden.
- 4) Er is een veiligheidsregel: als de gemasseerde zich ongemakkelijk voelt omdat bepaalde geluiden te dicht of te intensief zijn, kan die zijn of haar hand op steken. Op die manier weet de masseur dat hij voorzichtiger moet zijn.

Aan de slag

- Geef je luisteraar een zachte klankmassage. Je speelt een intiem concert, enkel met zeer zachte geluiden.
- Beweeg rustig en behoedzaam. Om stappgeluiden te vermijden doe je je schoenen uit.
- Gebruik de ruimte en maak geluiden op verschillende afstanden van de oren, soms dichtbij soms wat verder.
- Las momenten van stilte in waarin je niets doet. Op die manier gaat de aandacht van de gemasseerde zich richten op de omgevingsgeluiden.
- Naarmate je massage vordert, kan je wat meer gaan experimenteren, met bv. verschillende geluiden in elke hand

Idealiter duurt een *massage sonore* ongeveer zeven minuten. Daarna wisselen jullie van rol. Je kan een timer zetten, als je daar zin in hebt, of gewoon je gevoel volgen.

**Laat je voor de klankmaterialen verrassen door wat je kasten te bieden hebben! Enkele voorbeelden:*

- *papiertjes die je laat ritselen*
- *stokjes die je tegen elkaar tikt of zachtjes breekt*
- *kartonnen bekertjes (je kan tikken op de onderkant en de bekertjes als mini-klankbekers hanteren)*
- *stukjes knisperend plastic*
- *steentjes die je in je hand laat rollen*
- *een haarkam waarvan je de tanden laat klinken*
- *materialen uit de natuur zoals noten, twijgjes, bladeren, stekels van een cactus*
- *schuursponsjes*
- *zilverpapier*
- ...

Meer mogelijkheden

- Werk je met een grote groep? Plaats dan stoelen verspreid in de ruimte.
- Je kan bluetooth speakers integreren (op een zeer zacht volume) om ook opgenomen muziek- of klankfragmenten te integreren.
- Je kan de setting van de massage verder uitwerken tot een 'spatiaal' concert. Plaats in de ruimte één of meerdere muzikanten die spaarzaam muziekfragmenten produceren. Op die manier creëer je een concert met diverse klanklagen: toevallige omgevingsgeluiden, live-muziek en een massage sonore.

Muziek is gezond!

Het concertleven ligt al geruime tijd (weer) stil en we brengen al meer dan een jaar ontzettend veel tijd door achter onze computers.

Misschien hebben ook de oren nood aan een massage?

Als trouwe MATRIX-fan bezorgen we je graag een kleine sonore traktatie. Je hoeft er niet eens je bubbel voor te verlaten!

Massage sonore

Wat is het?
Hieronder vind je instructies voor een massage sonore, een piepklein auditief avontuur.

Je kan dit blad opvouwen en bewaren in het doosje, voor later gebruik.

Wat heb je nodig?

- (minstens) één andere persoon
- een comfortabele stoel of zetel
- een blinddoek (eventueel)
- enkele voorwerpen die kleine, bijna onhoorbare geluidjes produceren. Denk aan krantenpapier, een kam, knisperende folie of kleine belletjes.

Hoe werkt het?

Een massage sonore of klankmassage is een techniek die al jaren wordt toegepast binnen de context van klanktherapie. Op het internet vind je ook tal van filmpjes waarin, vlakbij de microfoon, zeer zachte geluiden geproduceerd worden. Het is daarbij de bedoeling om een vorm van mentale ontspanning en auditieve verbeelding te stimuleren. Maar je kan het ook opvatten als een kleine muzikale verwennerij.

Hieronder vind je instructies over hoe je een massage sonore organiseert met twee personen.

Lees de instructies zeker eerst grondig door – voorbereiding is alles!

● Werk bij voorkeur in een rustige en stille ruimte met een gedempte akoestiek. De personen die gemasseerd wordt zit geblinddoekt op een comfortabele stoel. De 'klankmasseur' staat achter de stoel en heeft een eigen tafeltje met daarop een verzameling klankmaterialen. We sommen een paar voorbeelden op, maar laat je verrassen door wat je kasten te bieden hebben!

- papiertjes die je laat ritselen
- stokjes die je tegen elkaar tikt of zachtjes breekt
- kartonnen bekertjes (je kan tikken op de onderkant en de bekertjes als mini-klankbekers hanteren)
- stukjes knisperend plastic
- steentjes die je in je hand laat rollen
- een haarkam waarvan je de tanden laat klinken
- materialen uit de natuur zoals noten, twijgjes, bladeren, stekels van een cactus
- schuursponsjes
- zilverpapier
- ...

● Door miniklankjes te laten horen, geef je je luisteraar een zachte klankmassage. Je speelt een intiem concert met zeer zachte geluiden, vlakbij de oren.

● Praat niet en beweeg rustig en behoedzaam om luide geluiden te vermijden. Misschien doe je best ook je schoenen uit.

● Raak de gemasseerde persoon niet aan, werk rustig en neem je tijd. Durf ook een momentje stilte inlassen.

● Gebruik enkel zeer zachte geluiden, die amper hoorbaar zijn. Wees voorzichtig: als je niet zeker bent of een klank aangenaam is, test hem dan even bij je eigen oren.

● Werk eerst met een klankmateriaal dat je met twee handen manipuleert, zo kan je makkelijker voeling krijgen met wat je doet. Verplaats vervolgens de geluidsbronnen in de ruimte: werk eerst op een horizontale as (verschillende afstanden tot de oren) en beweeg daarna ook op een verticale as (verschillende afstanden boven en onder de oren).

● Naarmate je massage vordert, kan je meer experimenteren, met bv. verschillende geluiden in elke hand.

● Idealiter duurt een massage sonore ongeveer zeven minuten. Daarna wisselen jullie van rol. Je kan een timer zetten, als je daar zin in hebt, of gewoon je gevoel volgen.

Mogelijke bijwerkingen?

Hoe was het om zo gemasseerd te worden?
Wat voelde je en wat was het effect op jou?
Hoe was het om te masseren?
Wat gebeurde er met je gedachten of je fantasie?

Nabespreking

- Hoe was het om gemasseerd te worden?
- Wat voelde je en wat was het effect op jou?
- Hoe was het om te masseren?
- Wat gebeurde er met je gedachten of je fantasie?
- Welke klanken zou je hiervoor nog kunnen gebruiken?

KLANKEN ONDER DE MICROSCOOP

In dit filmpje tonen Nina en Rozita, beiden 12 jaar oud, hoe je op zoek kan gaan naar microklankjes en hoe je er vervolgens mee aan de slag kan gaan.

Op zoek naar klanken

Benodigdheden: opnameapparaatje (ZOOM, Roland, ...) of een app die je gratis kan downloaden op je smartphone, bijvoorbeeld Audio Recorder. Om de klanken die je gaat verkennen te beluisteren, heb je uiteraard ook een hoofdtelefoon nodig.

Met een opnameapparaatje en een hoofdtelefoon gaan Nina en Rozita de ruimte waarin ze zich bevinden, verkennen. Ze kijken naar objecten in de ruimte, raken ze aan en proberen er geluiden uit te halen:

- Een doosje open- en dichtklappen, schudden met het doosje.
- Voelen aan de bladeren van een plant.
- Een kopje draaien op de oppervlakte waar het opstaat, met de nagels tegen het kopje tikken.
- Met de nagels op de leren zetel krassen, met de vingers erop tokkelen.
- Kopjes op de tafel verzetten, schudden.
- Het theezakje uit het kopje lichten, zodat het opnieuw in de thee terecht komt.
- Schelpen tegen elkaar laten botsen op de tafel.
- Wrijven over een koekje er opnieuw in de schaal leggen.

- Een handdoek vastgrijpen en over de houten tafel wrijven (en ook even tegen de microfoon van het opnameapparaat, wat onmiddellijk een luide klank genereert!).
- Kloppen en tokkelen met de vingers op een glazen tafeltje.
- ...

Deze bijna banale handelingen brengen bijzondere klanken voort. Nina en Rozita horen deze klanken vrij luid, door hun hoofdtelefoon: de klanken zijn versterkt, alsof ze onder een microscop geplaatst zijn. Ze zoomen als het ware in op de klanken. Als ze het opnameapparaat en de hoofdtelefoon niet zouden gebruiken, zouden deze klanken dus veel stiller klinken, of zelfs amper hoorbaar zijn. We zouden ze misschien niet eens opmerken! Door de versterking worden ze belangrijker, omdat we onze aandacht erop vestigen. **Kan je klanken bedenken/vinden die quasi niet hoorbaar zijn, maar die toch tot leven kunnen worden gebracht door middel van versterking? Kunnen we het niet-hoorbare hoorbaar maken?**

Samengevat:

- De ruimte observeren: objecten zoeken die geluiden kunnen voortbrengen.
- Door: te wrijven, ritselen, voelen, schudden, schuiven, tikken, tokkelen, kloppen, ...
- Microklanken: versterken en beluisteren.

Klanken manipuleren en luisteren

Nina en Rozita hebben een kleine verzameling objecten aangelegd: een haarborstel, mikadostokjes, een glas, sleutels, een ooring, een armbandje, een rietje en een pop it. In het filmpje zie je dat Nina de objecten manipuleert, terwijl Rozita ernaar luistert door middel van een hoofdtelefoon:

- Het armbandje in de hand knijpen en uitrekken. Ze brengt de bewegingen dichterbij en verder van het microfoontje, zodat Rozita de klanken dichterbij en verder hoort (vergelijk dit met de massage sonore!).
- De pop it op de grond plaatsen, samendrukken en de knopjes indrukken. De plofgeluidjes klinken zonder versterking heel erg zacht (het voelen is belangrijker), maar versterkt klinken ze heel bijzonder.
- Het theezakje samendrukken en over de grond wrijven.
- De ooring heen en weer schudden (rinkelen).

Vervolgens worden de rollen omgedraaid: Rozita manipuleert de objecten terwijl Nina luistert.

De klanken die je waarneemt door de hoofdtelefoon kunnen heel abstract klinken. Doordat je je ogen sluit, zie/hoor/weet je niet wat er precies gebeurt. Als je met je vinger bv. tegen een kartonnen bekertje tokkelt, kan de luisteraar amper raden welke handeling er werd uitgevoerd. En dat maakt het natuurlijk spannend! Luisteren is een vaardigheid en die kan je oefenen. Duik eens met je klas de natuur in en luister naar de geluiden om jullie heen (omgevingsgeluiden, zie 'Zijn omgevingsgeluiden muziek?'). Of tracht te luisteren naar alle kleine klankjes die bewegen rondom je. Leg ze onder de (virtuele) microscoop en luister naar de versterking!

Zoals reeds gezegd, kunnen we microklanken dichterbij naar ons toe laten bewegen. Ze kunnen ook rondom ons draaien en opnieuw verder weg van ons bewegen. Het spel 'raden welke klank het is en uit welke richting hij komt' is een interessante luisteroefening.

Blinddoek zoals in de massage sonore de persoon die luistert en 'masseer' hem/haar met de klanken die je versterkt, door de gemanipuleerde objecten dicht naar en verder van de microfoon te bewegen.

Bij het luisteren naar de verschillende klanken kunnen we volgende vragen erbij nemen (zie ook 'Start to listen'):

- Welke klank hoor je?
- Welke handeling werd er uitgevoerd, met/op welk object? Kan je horen hoe de klank precies werd geproduceerd?
- Is deze klank muziek? Indien ja, zijn de objecten dan muziekinstrumenten?
- Kan je de klank beschrijven in woorden? (Bv. licht, donker, hoog, laag, ...)
- Waaraan doet de klank je denken?
- Voel je een bepaalde sfeer? Verhalen? Ervaringen?
- Kan je de klank 'vasthouden' in je hoofd, nadat hij verdwenen is, denk je?
- Is deze klank muziek? Waarom wel, waarom niet?
- Vind je de klank aangenaam, onaangenaam, vreemd, ...?
- Hoe zou je de klank kunnen nabootsen?
- Kan je met deze klank een compositie (of song) maken?
- Kan je op deze klank dansen? Bewegen?
- Welke klank kan je naast deze klank plaatsen als contrast (wat zou een tegenovergestelde klank kunnen zijn)?
- Welk verhaal, welke gedachte, welk gevoel past bij deze klank nadat je hem hebt gehoord? (Zie ook onderaan bij Extra: Een klanklandschap maken.)

Bewegen op stukje tape

Met een opnameapparaatje of een opnameapp (zie hierboven) kan je niet alleen luisteren naar versterkte klanken, maar ook opnames maken. Je hoeft enkel maar op de record-knop te drukken en vervolgens het geluidsbestand opslaan. Niet onbelangrijk hierbij: zorg ervoor dat je geen oversturing krijgt: als de klank té luid is of als het object dat je manipuleert té dicht bij de microfoon geplaatst wordt, dan kan de opname verstoord worden. De klank zal heel noisy (= ruis) klinken en dat wil je (meestal) niet ...

Nina en Rozita hebben zelf een stukje gemaakt met de klanken die ze hebben gezocht en opgenomen en dit noemen we een tape. De verschillende klanken werden geordend in een muziekprogramma (gratis software: Audacity, Reaper en exclusief voor Mac-gebruikers: Garageband). Je kan klanken op verschillende manieren ordenen:

- Copy-paste: eenzelfde klank verschillende keren na elkaar plaatsen, waardoor je herhalingen krijgt (repetitief).
- Verschillende klanken onmiddellijk na elkaar plaatsen.
- Dezelfde of verschillende klanken onder elkaar plaatsen, waardoor ze simultaan klinken.
- En als je het programma een beetje bestudeert, kan je ook klanken uitrekken en laten krimpen, of effecten toevoegen zoals galm, delay, ... Zorg er wel voor dat je je tape kan afspelen op 2 speakers.

Enkele instructies om mee aan de slag te gaan:

Audacity: <https://www.youtube.com/watch?v=BjEcCJvpNEU>

Reaper: <https://www.youtube.com/watch?v=shjd4GBILo>

In het filmpje zie je hoe Nina en Rozita luisteren naar hun compositie. Vervolgens zie je hoe zij bewegingen hebben gecreëerd en uitgevoerd bij hun opgenomen klanken. Zij hebben zich afgevraagd wat de klanken met hen doen. Welke herinneringen brengen ze met zich mee? Hun gedachten en gevoelens brengen handelingen voort (die ook in hun dagelijks leven voorkomen). Door deze handelingen te herhalen ontstaat er een reeks bewegingen, die vervolgens uitmonden in een mini-choreografie.

- Wat je hoort in de tape, is dat muziek? Waarom wel, waarom niet?
- Wanneer worden klanken muziek?
- Welke objecten hebben zij gebruikt? En welke handelingen?
- Heb je voor (dans)bewegingen een puls of beat nodig? Of zijn ze ook mogelijk op meer abstracte klanken zoals deze?
- Maken de omgevingsgeluiden ook deel uit van de tape?
- Kan je zelf bewegingen creëren op de tape van Nina en Rozita?
- Hoe genereer je bewegingen als er geen puls aanwezig is?
- Op welke microklankjes zou je graag een choreografie of dansperformance willen maken?

EXTRA

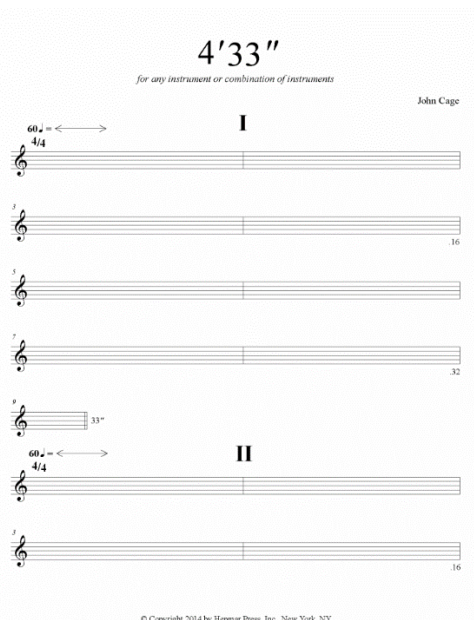
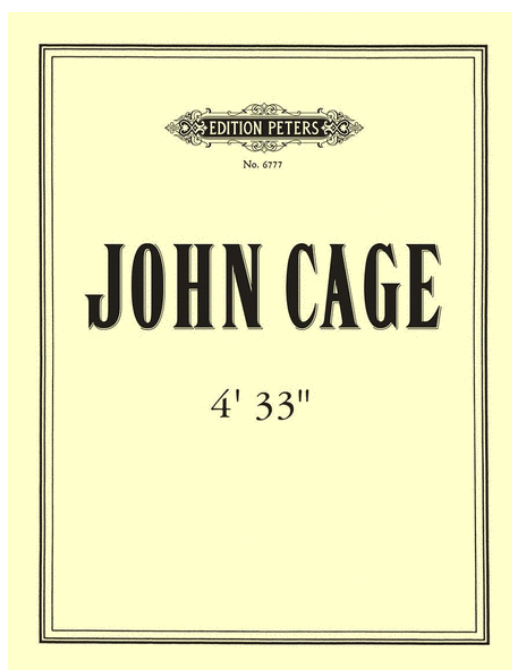
Zijn omgevingsgeluiden muziek?

We hebben tot nog toe gesproken over microklanken. Maar wat met omgevingsgeluiden? In het filmpje 'Klanken onder de microscoop' hoor je de kerktoeren, een voorbijrijdende tram, een ambulance, ... Zijn deze klanken muziek? Kunnen ze deel uitmaken van de klanken die je vangt in de binnenruimte?

De componist John Cage (1912-1992) componeerde vele werken voor verschillende instrumenten en ensembles. Maar één compositie van hem was erg bijzonder. De titel luidt: 4'33". We lezen 4 33 maar als we het letterlijk zouden lezen (zoals het is bedoeld) dan moeten we zeggen: 4 minuten en 33 seconden. De titel is op zich al vreemd maar het idee is eigenlijk nog veel vreemder. John Cage vroeg aan zijn muzikanten om helemaal niet te spelen, gedurende 4 minuten en 33 seconden! Hij wilde dat het publiek luisterde naar de stilte, of naar de geluiden die toevallig aanwezig waren in de concertzaal, of buiten de concertzaal. (Welke geluiden zouden dit kunnen zijn?) Denken we maar aan een stoel die een beetje verschuift, een auto of een trein die voorbijrijdt, de geluiden van bewegende mensen, de klanken van vogelgezangen, ... Toevalsmuziek dus?

- Bedoelt John Cage met dit werk dat de klanken van een trein of de geluiden die het publiek voortbrengt, 'muziek' is?
- Bestaat muziek zonder echte muziekinstrumenten? Zonder ritme of melodie? Of hebben deze klanken wel degelijk een ritme en een melodie?
- Zijn een stoel, een wasmachine en een trein dan muziekinstrumenten? Waarom wel/niet?

Zo heeft John Cage het inderdaad wel bedoeld! Muziek bestaat niet alleen uit geordende klanken en ritmes maar het kan werkelijk ... alles zijn wat er klinkt. En méér nog: hij heeft het zelfs genoteerd in een partituur:

De partituur van 4'33" van John Cage (1952)

Via deze link kan je een uitvoering van 4'33" bekijken:
<https://www.youtube.com/watch?v=JTEFKFiXSx4>

Samengevat: geluiden uit de omgeving beschouwen we als muziek en de objecten die deze geluiden voortbrengen zijn de instrumenten. Dus er bestaan composities waarbij de componist zelf alles (de noten, de ritmes, tempo, dynamieken) zorgvuldig vastlegt en er bestaan composities waarbij de componist bepaalde zaken (of alles) overlaat aan het 'toeval'.

- Ken je nog 'toevalsmuziek'?
- Kan je zelf een tape creëren met opgenomen omgevingsgeluiden?

ASMR

ASMR staat voor 'Autonomous sensory meridian response' en is een fenomeen op het internet. ASMR-vloggers nemen geluiden op die kippenvelverwekkend zijn, en veelal ontspanning veroorzaken. Heel erg zachte klanken of microklanken zoals fluisteringen en aanrakingen worden uitvergroot, omdat ze van erg dichtbij (via contactmicrofoons) worden opgenomen. De geluiden die je hoort zijn niet volledig abstract, omdat je ziet wat er gebeurt, wie het uitvoert, enz ...

- Welke geluiden geven je kippenvel? Weet je ook waarom? Probeer ze te vangen (door ze op te nemen en opnieuw af te spelen).
- Van welke klanken hou je helemaal niet?
- Bekijk enkele ASMR-filmpjes en maak er zelf eentje, door de microklankjes te versterken en (goed!) op te nemen. Zie hierboven: uitgeschreven instructies.

Een klanklandschap maken

Het woord 'klanklandschap' verwijst enerzijds naar de Engelse term 'soundscapes', anderzijds refereren we aan de muzikale wereld van John Cage. 'Soundscape' betekent letterlijk de verzameling van klanken die ons omringen en die een omgeving bepalen. Het staat ook voor composities – voornamelijk met audio-opnames. We hebben reeds gezien dat omgevingsgeluiden muziek zijn voor Cage. Hij componeerde o.a. muziek met radio's (*Imaginary Landscape N°4*), met huishoudobjecten (*Water Music*) en met planten (*Branches*).

Eerst en vooral leren we onze oren spitsen om vervolgens over de (gevangen) klanken te vertellen. Vanuit die ervaring gaan we zelf aan de slag: we zoeken naar klanken die passen bij de sfeer die we willen oproepen, de plaats die we willen bezoeken. Met die ingrediënten componeren we ons eigen klanklandschap.

Benodigheden: een bord, een A3-blad en stiften. En voorwerpen die klanken kunnen produceren: bestek, luciferdoosjes, bolletjes plastic, ...

Luisteren & vertellen

De leerlingen mogen een rustig plekje op de grond uitzoeken, waar ze gaan zitten of liggen, met gesloten ogen. Gedurende 1 minuut proberen we zo stil mogelijk te zijn en luisteren we naar de geluiden rondom ons. Wanneer de minuut om is, proberen we zoveel mogelijk geluiden op te noemen. Bv. gegiechel, ritselende kleding, vogelgeluiden, voetstappen in de gang, de klok, ...

- Beschrijf de geluiden die je hoort zo nauwkeurig mogelijk.
- Waren de klanken permanent aanwezig, of slechts af en toe?
- Waren de klanken luid of stil? Dichtbij of veraf? Waren het lange of korte klanken?
- Herken je alle geluiden?
- Kan je de waargenomen klanken nabootsen?

Teken vervolgens een tijdslijn op het bord en noteer daarop de geluiden die de leerlingen gehoord hebben. Maak een onderscheid tussen lange of aangehouden geluiden versus korte klanken (bv. met een lange streep versus een kruisje op de lijn), luide en zachte geluiden (bv. verschillende kleuren, of dikke en dunne lijntjes). De aard van het geluid kan aangegeven worden met woorden of tekeningetjes. Het is daarbij niet zozeer de bedoeling om een zo exact mogelijke kopie te maken van wat de leerlingen gehoord hebben, wel om de klanken een plaats te geven op de tijdslijn en te noteren. Aan de hand van deze tijdslijn kunnen de leerlingen nu hun omgevingsgeluid reconstrueren.

- Hebben we muziek gemaakt of ontbreekt daarvoor nog iets?
- Wat ontbreekt er (bv. een verhaal, een gevoel, een ordening ...)?
- Kunnen we de notatie op het bord beschouwen als een partituur?

Aan de slag

De leerlingen kunnen vervolgens zelf op ontdekkingsstocht gaan. Ga op zoek naar (micro)klanken die spannend, mooi, bijzonder, interessant, ... (kunnen) zijn.

- Kunnen alle objecten klanken voortbrengen?
- Welke klankmanipulaties werken (meestal) goed?
- Dienen ze versterkt te worden?
- Heb je de klanken al eerder gehoord? Verwijzen ze ergens naar? Kunnen ze deel uitmaken van een verhaal?
- Kan je bewegingen maken op de klanken?
- Kan je de gehoorde klanken imiteren? (Bv. de wind die door de bomen ritselt, door de handen tegen elkaar te wrijven. Of de regen door met de vingertoppen op de tafel te tokkelen.)

Maak je eigen klank-classificatie!

Probeer verschillende klanken in woorden te beschrijven. Als het niet lukt, probeer de klank een kleur te geven, of te tekenen. Kan je zelf de klank nabootsen? Of heb je een (ander) object nodig?

Kleine, zachte klanken zouden héél erg luid kunnen klinken. Neem een erg zachte klank in je hoofd en probeer die nu erg luid voor te stellen.

Zoemen	Ver weg, zacht.	Ik kan de klank nabootsen door te zingen.
.- . . . - . - . . . - . - . . . (tikken, maar niet helemaal hetzelfde)	Buiten, dichtbij, korte en iets langere klanken.	Ik kan de klank nabootsen door met een potlood te tikken tegen een ander potlood.

Je eigen klanklandschap

Verdeel de groep leerlingen in groepjes van 5 of 6 en voer onderstaande opdrachten aandachtig uit:

Opdracht 1: bedenk een landschap naar keuze (bv. maanlandschap, stad, bos, nacht in de stad, prairie, woestijn, de Noordpool, ...). Denk ook aan details: welk weer is het? welke personen of dieren lopen er rond in het landschap? zijn er auto's? bomen? water? wat gebeurt er op die plek? Maak eventueel een lijstje van de details.

Opdracht 2: maak een tekening van het landschap (met alle details uit opdracht 1).

Opdracht 3: bedenk een klank die past bij elk element op de tekening. Oefen de klanken. Bepaal wie de klank zal maken (een van de leerlingen, enkele samen, het hele groepje?).

Opdracht 4: Maak met de klanken je eigen compositie! Teken een tijdslijn en noteer daarop alle klanken die in je verhaal voorkomen, met woorden, kleuren, tekeningen, ... alles kan en mag, zo lang het voor de leerlingen duidelijk is en ze het aan hun medeleerlingen kunnen uitleggen. Duid ook een dirigent aan die met zijn/haar hand of een liniaal het tijdsverloop aangeeft.

Opdracht 5: Oefen met je groepje de klanklandschap. Klinkt alles zoals bedoeld? Dan is het tijd voor een klasoptreden! Elk groepje laat zijn stukje horen aan de rest van de klas en laat nadien ook de tekening van het landschap en partituur zien.

Grafische partituren

Verdergaand op het klanklandschap, kunnen we aan klanken ook tekens verbinden, die dan opnieuw kunnen worden geïnterpreteerd. Met andere woorden, we kunnen een grafische partituur creëren die we door anderen kunnen laten uitvoeren. Schematisch kunnen we het als volgt voorstellen:

waargenomen klank → toekennen van een teken → teken wordt uitgevoerd (klankimitatie)

Grafische partituren kunnen we opdelen in 2 categorieën:

- Vrije interpretatie: de uitvoerder beslist zelf welke klank aan een bepaald teken wordt toegekend
- Met instructies: je maakt een legende waarin wordt beschreven welke klank aan een bepaald teken wordt toegekend.

We geven hier eenvoudige handvaten voor de componisten en uitvoerders van grafische partituren.

Creëer een grafische partituur

1) Vrij te interpreteren

Neem een blad papier. Probeer tekens, symbolen of tekeningetjes te vinden die een uitvoerder gemakkelijk kan interpreteren en teken ze vervolgens op het blad. Je kan verschillende kleuren kiezen of het enkel in zwart-wit houden. Geef jouw partituur aan de uitvoerder en ... genieten maar.

2) Mét instructies

Neem een blad papier. Probeer tekens, symbolen of tekeningetjes te vinden die aan een bepaalde klank gekoppeld kunnen worden. Je kan hier zelfs een legende maken als je dat wenst. Aan elk teken koppel je een door jou gekozen klank.

Bijvoorbeeld:

. (een erg korte klank)

○ (een ronde klank)

⊗ (verboden te spelen, stilte!)

_____ (een erg lange klank)

En misschien niet onbelangrijk: je kan ook de volgorde vastleggen (of van links naar rechts, of omgekeerd lezen), door te werken met pijltjes. Geef jouw partituur aan de uitvoerder en ... luister maar naar de klanken die je hebt vastgelegd. Kan je ze horen?

Speel een grafische partituur

Om te beginnen, kies een instrument (jouw stem, alledaagse objecten, een instrument dat je bespeelt ...). Neem de grafische partituur en bekijk ze aandachtig. Nu heb je twee mogelijkheden:

- 1) je speelt onmiddellijk wat er in je opkomt na het bekijken van de getekende lijnen/tekens/symbolen/... (vrij te interpreteren)
- 2) je gaat de grafische partituur analyseren. Is er een bepaalde volgorde vastgelegd? Lees je van links naar rechts en/of van boven naar onder? Hoe klinkt een bol? Staat een stijgende lijn voor een stijgende klank? Zijn die 'stipjes' korte klanken? (mét instructies)

Hieronder zijn enkele losse voorbeelden opgenomen, die inspiratie kunnen bieden voor het analyseren van een grafische partituur:

● : hoe klinkt een ronde klank?

... -- : drie korte klanken, gevolgd door twee langere klanken

🐘 : de klank die een olifant produceert?

☁ : de klank van regen, hele korte klanken, regelmatige klanken als het hard regent, onregelmatige als het slechts druppelt

🎵 : twee opeenvolgende klanken, de tweede (iets) hoger dan de eerste

💬 : klanken die je 'denkt'? Ruisklanken?

○-○-○-○-○-○-○ : repetitieve klanken, maak ze zo exact mogelijk gelijk

⏟ : vloeiende klanken? Klanken die erg snel stijgen en/of dalen.

Als er geen legende werd gemaakt, dan ben je dus volledig vrij om de tekens zelf te interpreteren. Het lijkt wel aangewezen om de tekens zo 'logisch' mogelijk te benaderen. Als er bijvoorbeeld vele kleine puntjes staan, zou het niet logisch zijn om dan hele lange klanken voort te brengen. Korte, afgebakende klanken zouden dan misschien gepaster zijn.

LUISTERLIJST

Composities

DRIE (2007) van Serge Verstockt

<https://www.youtube.com/watch?v=hYA7JPGj9m8>

Branches (1976) van John Cage

<https://www.youtube.com/watch?v=4MmCRC-98gs>

<https://www.youtube.com/watch?v=PMG78CLvM0A>

Water Walk (1959) van John Cage

<https://www.youtube.com/watch?v=gXOIkt1-QWY>

Imaginary Landscape N°4 () van John Cage

<https://www.youtube.com/watch?v=SSSn0odpHKE>

Stanze Private (2008) van Agostino Di Scipio

<https://www.youtube.com/watch?v=4veVDOKiWfY>

Untitled Sound Objects (2008) van Pe Lang & Zimoun

<https://www.youtube.com/watch?v=DMPfed58xb0>

663 prepared dc-motors, 3315m rope, steel washers – 40mm (2018) van Zimoun

<https://www.youtube.com/watch?v=YqMyOPCQwS0>

Hydrofone recordings (2007-2010) van Jez Riley French

https://www.youtube.com/watch?v=kwJifn_uoZE

Dordolla May Pole (2014) van Jez Riley French

<https://www.youtube.com/watch?v=zrZ1emZFVhY>

Ants Eating an Apricot (2011) van Jez Riley French

<https://www.youtube.com/watch?v=cMYSNP1dE-c>

Exploring sound with contact microphones van Kirsten Roos

<https://www.youtube.com/watch?v=LbjU8UDI2EQ>

Adventures in contemporary field recordings

<https://www.youtube.com/watch?v=esfUwg1-xrl>

Making Music With Office Supplies

<https://www.youtube.com/watch?v=7HR2vBHZBZ8>

The Mad Scientist of Music (2012) Mark Applebaum

https://www.youtube.com/watch?v=46w99bZ3W_M

Etudes de bruits (1948) van Pierre Schaeffer

<https://www.youtube.com/watch?v=CTf0yE15zzI>

Soundscapes

World Forum for Acoustic Ecology

<https://web.archive.org/web/20081201035554/http://interact.uoregon.edu/MediaLit/wfae/library/index.html>

Bernie Krause: The voice of the natural world

https://www.youtube.com/watch?v=uTbA-mxo858&feature=emb_logo

Bernie Krause: "A picture is worth 1,000 words but a soundscape is worth 1,000 pictures"

<https://acousticecologyuoh.wordpress.com/2013/11/20/bernie-krause-a-picture-is-worth-1000-words-but-a-soundscape-is-worth-1000-pictures/>

Chris Watson

<https://chriswatson.net/>

Barry Truax

<http://www.sfu.ca/~truax/>

British Library Sounds

<https://sounds.bl.uk/>

Acoustic Ecology Institute

<https://aeinews.org/aeiarchive/>

Wildlife Sound Recording Society

<https://www.wildlife-sound.org/>

The World Soundscape Project

<http://www.sfu.ca/~truax/wsp.html>

START TO LISTEN

Benieuwd om START TO LISTEN een keertje uit te proberen? Op deze pagina vind je vier luisterfragmenten. <https://www.starttolisten.org/>

Je kan beginnen met een selectie uit onderstaande luistervragen. Deze luistervragen kan je ook gebruiken in de klas!

- Doet het fragment je aan iets denken?
- Welke kleuren of vormen roept dit fragment op? [Vergelijk de verschillende antwoorden met elkaar. Kan je gelijkenissen vinden?]
- Kan je het fragment voelen of aanraken?
- Speelt het geluid zich af boven, onder of rondom jou? Kan je uitleggen of aantonen waarom je dit denkt of zo aanvoelt?
- Voor welke film of game zou dit fragment gemaakt kunnen zijn? Waarom denk je dat?
- Wat voor iemand zou dit fragment gemaakt hebben? Kan je die persoon beschrijven?
- Klinkt de stilte na het luisteren anders dan voor het luisteren? Wat is het verschil?
- Luister je anders naar muziek dan naar geluid? Hoe voelt dat verschil?
- Is het fragment dansbaar? Waarom wel/niet?
- Kan je het luisteren ervaren als een wandeling? Wat zie je onderweg?